

"Неисправимый хохол" на чолі. Створення і падіння Галицької СРР – останнього радянського бастиону у Європі

21 вересня 1920 року переходом червоних військ за Збруч закінчилася півторамісячна історія Галицької СРР. Ліквідація ГСРР засвідчила не лише поразку останньої спроби Кремля створити бастион комунізму у Європі, а й крах сподівань на світову революцію

 Геннадій Єфіменко

понеділок, 21 вересня 2020, 20:30

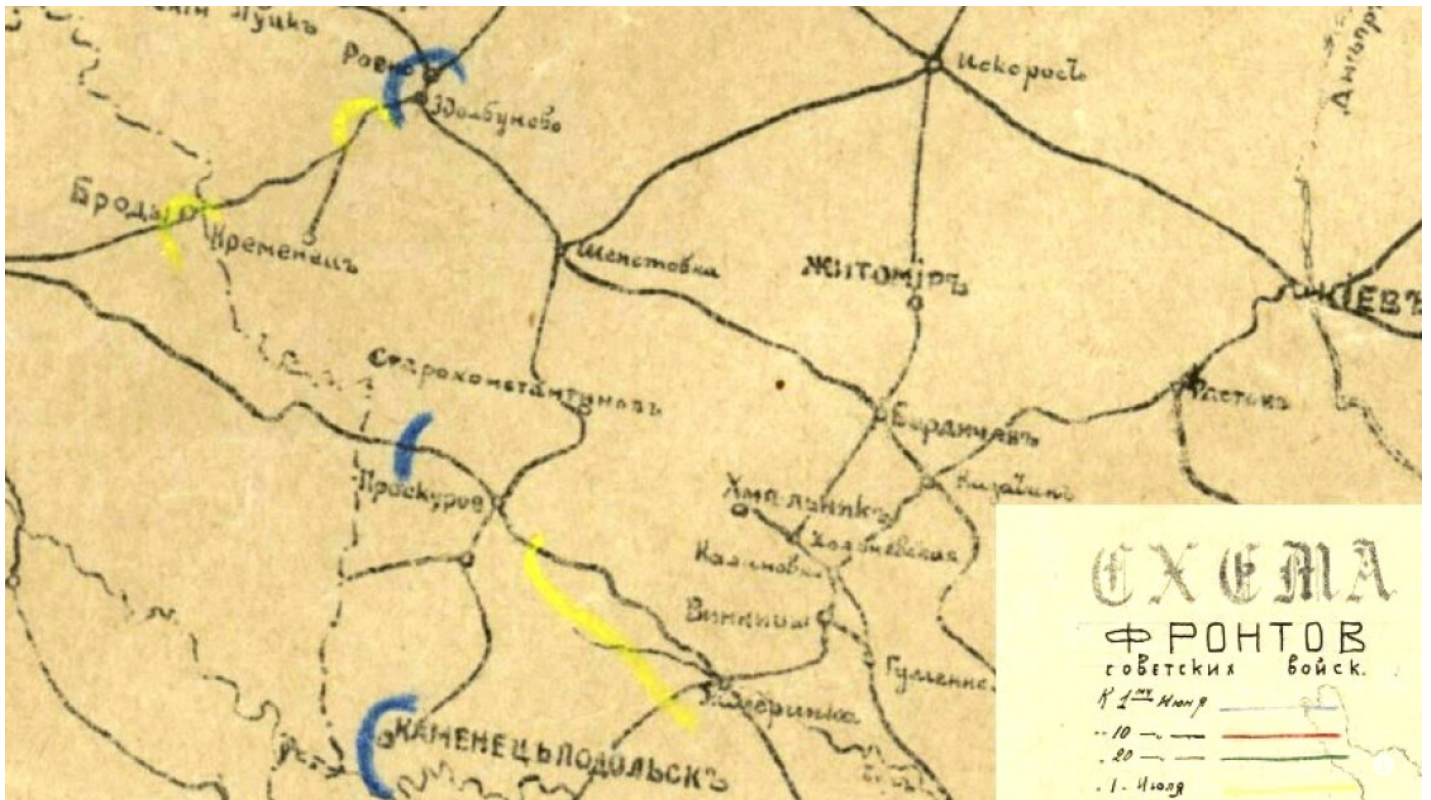

Так само сталося і з формальним визначенням державного статусу України. І утворення у грудні 1917-го совітської УНР як складової Росії, і проголошення її незалежності у березні 1918-го відбувалися невдовзі після подібних дій справжньої УНР. Питання кордонів між РСФРР та радянською Україною у 1919-році теж вирішувалося згідно сформованих Центральною Радою ще у травні 1917-го та втілених III універсалом настанов. Навіть національно-культурний нігілізм зразка 1919-го базувався на висновках про українських рух, тобто про його слабкість у добу гетьмана Скоропадського. Зокрема, у березні 1919-го Ленін наголошував: «Україна відокремлена була від Росії винятковими умовами і національний рух не пустив там коріння глибоко. Наскільки він проявився, німці вибили його».

Помилковість своїх висновків більшовики змушені були визнати лише після поразки 1919 – і знову таким під впливом національного руху. Тому вже з грудня 1919-го Кремль взяв на озброєння **гасло «незалежної радянської України»**, завдяки якому у боротьбі з Польщею та петлюрівською УНР він зміг заручитися підтримкою Михайла Грушевського та Володимира Винниченка і, відповідно, частини українського руху.

Подібна корекція дій існувала і у ставленні до українських територій, що до революції входили до складу Австро-Угорщини. Насамперед до Східної Галичини.

У першій половині 1919-го, тобто в перші місяці після Акту Злуки, в УСРР існували різні бачення майбутнього Східної Галичини. Зокрема, з огляду на те, що в УГА та в червоних був спільний ворог – Польща, яка з квітня стояла на шляху з'єднання РСФРР/УСРР з радянською Угорщиною, і з огляду на те, що була отримана директива на таке з'єднання, то у липні 1919-го в керівництві УСРР всерйоз розглядали варіант союзних відносин з УГА.

Таки варіант подій розглядався як можливий після того, як більшовицькі керівники України зрозуміли, що, попри суперечності, змусити УГА повернути зброю проти петлюрівців у будь-якому випадку не вийде.

4. / НА ИХ ТЕРРИТОРИИ ИМЕЮТСЯ ЕЩЕ ПЕТЛЮРОВСКИЕ БАНДЫ КАТОРЫХ ОНИ
ВООРУЖЕННОЙ СИЛОЙ ПОДАВЛЯТЬ НЕ СОБИРАЮТСЯ. В ПЕТЛЮРОВСКОЙ
АРМИИ ИМЕЕТСЯ МНОГО ГАЛИЧАН КАТОРЫЕ ЕЩЕ НЕ ОТСЗВАНЫ НО ОНИ
ЗАЯВЛЯЮТ ЧТО ВОЗВРАЩЕНИЕ ОБ ИХ ОТСЗЫВЕ БЫЛО РАСПУБЛИКОВАНО.
5. / ЛЮДИТОМУ ОНИ ГОТОВЫ ВСТУПИТ В СОГЛАШЕНИЕ НА ПРЕДМЕТ
БОРЬБЫ ТОЛЬКО С ПОЛЯКАМИ И ТОЛЬКО ДО ОЧИЩЕНИЯ ГАЛИЦІСКИХ
ТЕРРИТОРИЙ. 6. / НА УСТАНОВЛЕНИЕ ОПРЕДЕЛЕННЫХ ФОРМ СОГЛАШЕНИЯ
ПОЛИТИЧЕСКОГО ВОЕННОГО И ОРГАНИЗАЦИОННОГО У НИХ НЕТ ДОСТАТОЧНЫХ

«Сприяти» укладенню союзу мало **скрутно становище УГА**, у якої була просто таки катастрофічна нестача боєприпасів для ведення війни. Умовою його укладення більшовицька сторона вбачала розірвання акту Злуки та відкликання з Армії УНР усіх галичан. Майбутній союз подавався як діяльність «радянських армій / Росії України, Угорщини, Словаччини, що ведуть боротьбу до повної перемоги над румунсько-польськими імперіалістами».

З цим не склалося.

Іншим варіантом, що розглядався, було проголошення самостійності Східної Галичини. Відповідальний в ЦК КП(б)У за західноукраїнський напрямок Володимир Затонський у телеграмі від 31 травня 1919-го пояснював це так: «галичани поляки та євреї бояться українізації наполягають на самостійності радянської Галичини». Але сам він був проти: «Що стосується радянського центру, я вважаю створення його передчасним. Краще, якщо він створиться в результаті повстання в Тарнополі з представників січовиків, поганих комуністів, але здатних дратися з Галлером, ніж буде уособлюватися Фрейліхом і сидіти в Проскуріві». Заувага про Фрейліха була продиктована тим фактом, що у другій декаді травні у більшовицькій пресі Проскурова було оголошено про створення Галицького військово-революційного комітету, на чолі якого начебто стояв Фрейліх. За думкою очільника комуністів Східної Галичини Михайла Левицького та голови Кам'янець-Подільського виконкому Михайла Барана, таке рішення діячів, які «діють, ймовірно, від організації єврейських товаришів» є «великою помилкою, що може зашкодити революції в Галичині». Самі ж вони наполягали на «з'єднанні Галичини з УСРР, чого наполегливо вимагають робітники і селяни Східної Галичини».

ТЕЛЕГРАФ

До: *К/20* *составить* *Митон* *Котане* *дезгради*

КИЕВ ПРЕДСОВНАРХОМА ТОВ РАКОВСКОМУ
ТОВ ПЯТАКОВУ ВОЕНКОМ ТОВ
ПОДВОЙСКОМУ И ТОВ ЧЕРНИХУН

ИЗ ПРОСКУРОВА БЕЗ ЗАГОЛОВКА ДИ ВЕСЬМА СРОЧНО ТОЛЬКО ТОВ РАКОВСКОМУ

Принятая *211* *37* *Митон* *Котане* *дезгради* *Митон* *Котане* *дезгради*

Вид *69* *37* *Митон* *Котане* *дезгради* *Митон* *Котане* *дезгради*

Пошляв

ТОВ ФРЕЙЛИХ И РОТТЕР /ШПЕРЛИНГ/ В ДВОЕМ БЕЗ НЕРАЗУМЕНИЯ С ДРУГИМИ
ТОВАРИЩАМИ ОБЪЯВИЛИ В ПРОСКУРОВСКОМ ПАРТИЙНОМ ОРГАНЕ О ОРГАНИЗАЦИИ
ВОЕНРЕВКОМА ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ НАЗНАЧАЯ ФРЕЙЛИХА ПРЕДСЕДАТЕЛЕМ РОТТЕРА
ВОЕНКОММ ИМЕЯ ВВИДУ СЛИШКОМ ОБОСТРЕН НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ГАЛИЦИИ
СЧИТАЕМ ВЫДВИГАНИЕ НАЗВАННЫХ ТОВАРИЩЕЙ КРУПНОЙ ОШИБКОЙ МОГУЩЕЙ
ПОПЯРЕДИТ РЕВОЛЮЦИИ ГАЛИЦИИ ТАК КАК ТОВ ФРЕЙЛИХ И РОТТЕР ДЕЙСТВУЮТ
ВЕРОЯТНО ОТ ОРГАНИЗАЦИИ ЕВРЕЙСКИХ ТОВАРИЩЕЙ ПРИ ЧЕМ В СКЛАД ВОЕНРЕВКОМ
ГАЛИЦИИ НАМЕЧАЮТ ТОВ АСКЕРА АРТИМАНА И ДР ОТ ТОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОЧВА
ДЛЯ ВОЗСТАНИЯ В ГАЛИЦИИ СО СТОРОНЫ РАБОЧИХ И КРЕСТЬЯН БЛАГОПРИЯТН

Уполном. *Митон* *Котане* *дезгради* *Митон* *Котане* *дезгради*

ПЕЧАТЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
И. П. *Митон* *Котане* *дезгради* *Митон* *Котане* *дезгради*
СО. РАКОВО
№ *28* *191* *9*
№ *28* *15*
СССР. СОВ. РЕСП.

Втім, основним напрямком, на якому наголошували і представники компартії Східної Галичини, і сам Затонський, було проголошення радянської Галичини з наступним її приєднанням до УСРР, тобто приблизно за тією ж схемою, як відбулася Злука УНР та ЗУНР. Позицію об'єднання гаряче підтримував наркомвоєн УСРР Микола Подвойський та й загалом такий курс підтримало керівництво УСРР. Але через розвиток повстанського руху в самій Україні та наступ денікінців підтримка була здебільшого моральною.

Зрештою усі плани залишилися на папері, хоча той же таки Затонський вже збирався в найближчому майбутньому «перетворитися на галичанина» з тим, щоб контролювати ситуацію в уже радянській Східній Галичині. Цікава деталь – саме «Східній Галичині», а не «Західній Україні». Адже навіть ЗУНР у більшовицьких документах тоді проходила як «Східно-Галицька Народна Республіка».

Не останню роль у гальмуванні такого приєднання зіграли «об'єднавчі» ініціативи Кремля вже стосовно приєднання УСРР до РСФРР, які у другій половині травня було різко активізовано.

Хоча у 1919-му планам не судилося втілитися, набутий досвід було використано в році наступному. А певним чином – навіть раніше. Загони Південної групи 12 армії РСЧА, які пробивалися від Одеси на північ і у жовтні 1919-го навіть на короткий час оволоділи Києвом, в одній із збройних сутичок розбили керований Іваном Сіяком галицький загін тодішньої армії УНР.

Замість розстрілу, який був звичною лінією поведінки з полоненими, Затонський, що чув про Сіяка як про відомого соціал-демократа Галичини, спрямував його у Москву до Леніна. «**Неисправимый хохол**», як означив себе Затонський у написаному 3 листопада 1919-го листі до Леніна, просив вождя зробити з Сіяка справжнього комуніста та вказував, що із нього може вийти «работник покрупнее Садуля» (член Комінтерну, французький комуніст, на якого більшовики тоді ще покладали революційні надії). І одразу ж Затонський відзначав: «Можливо, наступного разу на Україні можна буде і без Раковських обійтись».

Та Сіяк все ж був лише окремим діячем і далі до УГА не мав стосунку. З пробільшовицьки налаштованими ж представниками УГА переговори почалися вже після початку нового опанування більшовиками України. А вже 12 лютого 1920-го, після внутрішнього перевороту, **УГА було передпорядковано червоним** та перетворено на ЧУГА. Сталін, який тоді **керував Уккратрудрамом** та входив до складу Реввійськради Південно-Західного фронту, вже 13 лютого у листі до Леніна відзначив цей факт та наголосив на доречності створення «**українськогалицького кулака для боротьби проти поляків**», для чого вважав можливим пообіцяти їм допомогу у звільненні Галичини та завоюванні незалежності.

создать украингаицискій журнал
 против поповов на боробу с которыми
 и гаицигане идут с боишой ахотой
 точка Не мешано бы гробы соответс=
 твенко с этими заработан нами дин=
 помайгескій анкарат за пятаю бу=
 дирця гаици-государственнаков и обеща=
 ни попому дня освобождения гаициган, за=
 воование каваласишоеги. Ведьное; гаицисе=
 годня последній приказ о наступлении видно
 го Моран ему на гега точка Гегирынадезагаю
 предположено наступление по всацу
 фронту.

№ 853 - 13/II 20. Сталин

Документы Советской эпохи

Ймовірно, Ленін відреагував не так, як мало бути (є лише повідомлення про розмову зі Сталіним 15 лютого телефоном, телеграфної відповіді Леніна знайти не вдалося), тому вже 16 лютого у новому зверненні Сталін відзначає, що його не так зрозуміли і, не бажаючи детально пояснювати у шифрованій телеграмі, уточнює: «Нашою політикою нічогонероблення ми даємо Польщі можливість сфабрикувати («мовою оригіналу – «состряпать») Петлюрівську Галичину /а потім і Україну/ з військами, не створюючи своєї противаги. Результат ми ще раз залишимося обманутими. При цьому не важко зрозуміти, що для того, щоб робити що-небудь, зовсім не потрібно галасувати».

другим вопросам связанным с трудовой армией точка Не счи=
 тая возможным в шифрованных записках изложить подробно
 необходимые требования и откладывая дело до моего при=
 езда | Москву пока ограничиваюсь заявлением две точки пер=
 вое нашей политикой ничегонеделания мы даем 1801 0202
 0501 0304 1009 0404 возможность состряпать 2201 0404
 1002 0501 0201 0303 0202 0703 1003 2101 0204 3510 0201
 0505 0501 0102 1529 0303 3510 а потом и 1205 2101 0901
 0505 0102 0103 0103 1205 скоба с войсками не создавая
 своего противовеса точка В результате мы еще раз оста=
 немся 0202 0301 0402 0505 0103 1205 1002 0704 0402 0401

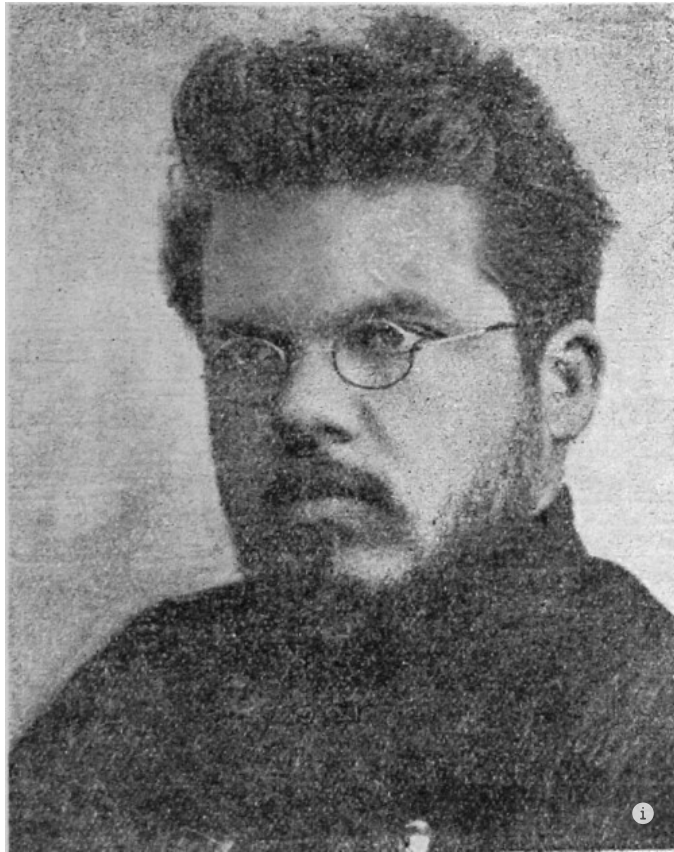
Власне, за цим алгоритмом більшовики і діяли, причому на перших ролях у практичному здійсненні вказаних настанов знову опинився «неисправимый холлол», тобто Затонський, який від початку нового захоплення України відповідав в ЦК КП(б)У за

західний напрямок діяльності. Приміром, вже 5 березня у Києві було поновлено видання «Галицького комуніста», вихід якого починався ще в травні 1919-го, проводилася активна агітаційна робота в ЧУГА.

Головним завданням в умовах планованого захоплення Східної Галичини була підготовка кадрів, насамперед з числа осіб, які мали галицьке коріння. Серед таких існували певні групи – «туркестанці» (тобто ті, які через полон в роки війни пройшли «школу» більшовизму задовго до 1920 року), «американці» (емігранти з-за кордону, переважно з США та Канади) та «петлюрівці» чи «уенерівці» (ті, хто в 1919-му воював в об'єднаній армії УНР і завдяки кому УГА й перейшла на бік червоних). Між цими групами було певне суперництво, у якому компартійні керівники надавали перевагу «туркестанцям» та «американцям».

Їх час настав у липні 1920-го, коли Червона армія успішно наступала на Польщу. Спроба Антанти зверненням від 11 липня **обмежити наступ РСЧА «лінією Керзона»** була невдалою – більшовики мріяли про світову революцію.

Ще 8 липня у Києві було створено Галицький революційний комітет, який 15 липня оголосив про створення Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (ГСРР). Головою Галревкому, у якому і зосереджувалася влада ГСРР, став все той же Володимир Затонський, який таким чином «перетворився на галичанина» через рік після висловлення такого наміру. Серед членів Галревкому знайшлося місце і згаданим раніше «туркестанцям» Левицькому та Барану, а також Сіяку, який, так би мовити, поєднував у собі риси «туркестанця» та «петлюрівця». Реально нова влада почала функціонувати з 1 серпня, вже після переїзду до Тернополя.

Галревком видав низку декретів, перший з яких — «Про встановлення радянської влади в Галичині» — 1 серпня 1920-го. За ним державна влада зосереджувалася в руках Галревкому та його відділів, а також в Галицькій надзвичайній комісії. Незабаром було ухвалено низку декретів, впровадженням яких влада намагалася перейти на рейки комуністичного будівництва. Однак короткий час існування ГСРР завадив практичному втіленню запланованого.

УКРАЇНА. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ у середині серпня 1920 р.

- ● ● ● ● Лінія Керзона за нотою від 11 липня 1920 р.
- ➔ Рейд Особливої групи військ революційних повстанців України (махновців) у липні – серпні 1920 р.

Характеризуючи ситуацію на опанованих теренах, Затонський у датованому 6-вересня 1920-го листі до ЦК РКП(б) (з огляду на зміст, є істотні сумніви у точності датування) відзначав: «Українська частина населення Східної Галичини на перших порах, не виключаючи навіть інтелігенції та попів, приймає нас захоплено, як рятівників від польського гніту». Однак незабаром таке ставлення змінилося, адже, як зізнався Затонський, «в нашої політиці я також взяв рішучий та твердий курс на розв’язування революції. Намагаюся скрізь, частково навіть демагогічно, підкреслити робітничо-селянський характер радянської влади. Підняв скажену кампанію проти інтелігенції... Нашій інтелігенції все це дуже не до смаку. Вони, вказуючи на симпатії до нас «всього українського населення», дорожать його суспільною думкою та його прихильністю. Гоню їх в шию». Не дивно, що при цьому Затонський означив галицьку інтелігенцію як «найбільш дріб’язкову, склочну, кар’єристську та продажно в усьому, здається, світі».

Цікава деталь: цю доповідь було передано на ознайомлення Сталіну, який, власне, керував наступом на Польщу з України. Окрім загального враження щодо того, що доповідь «не позбавлена інтересу» та що «співчуття галичан, яке відзначає Затонський, цілком відповідає дійсності», його увагу привернуло лише одне. У дванадцятисторінковій доповіді чимало йшлося про потреби нової влади і, зокрема, про транспортний колапс. Між іншим там було і така образна заувага: «всі прохання і вмовляння до усіх громадських і військових установ безрезультатні, тоді як якийсь Карахан (підкреслено Сталіним – авт.) з Метрополя в Національ (в готелі «Метрополь» розташувався Наркомат закордонних справ, а в «Націоналі», який був неподалік, мешкали іноземні дипломати – Авт) подорожує не інакше як в авто». Така «неповага» «неисправимого хохла» вкрай обурила майбутнього «батька народів» — і він наклав резолюцію: «**Притягнути до суду за образу!**»

уходит, да инет их в безлошадной Галиции. Об авто мечтають не приходится. Единственный автомобиль, бывший в моем распоряжении стоит без обуви. Все просьбы и мольбы ко всем гражданским и военным учреждениям бесплодны и в то время как какой?нибудь? Карахан из Метрополя в Националь путешествует не иначе как в авто, здесь приходится отказываться от поездки на крестьянскую конференцию за каких нибудь 30-40 вер. по чудесному шоссе.

У цій доповіді Затонський звернув також увагу і на якість управлінських кадрів нової влади, критично пройшовшись по колишніх унерівцях. Натомість «неисправимый хохол» похвалив «туркестанців». І в цьому була ще одна закономірність – саме згаданий «туркестанець» Михайло Левицький представляв комуністів Східної Галичини на II конгресі Комінтерну, який наприкінці липня 1920-го відбувся у Петрограді. Цікавий надпис – єдиний українською мовою і з побажанням «стати на чолі галицької пролетарської революції» – залишив у його блокноті Дмитро Мануїльський.

Щиро бажаю перемоги радянської влади
в Галичині, вам, дорогий товаришу, бажаю
стати на чолі галицької пролетарської
революції

Член ЦК Конгресу III Кіт.
від України

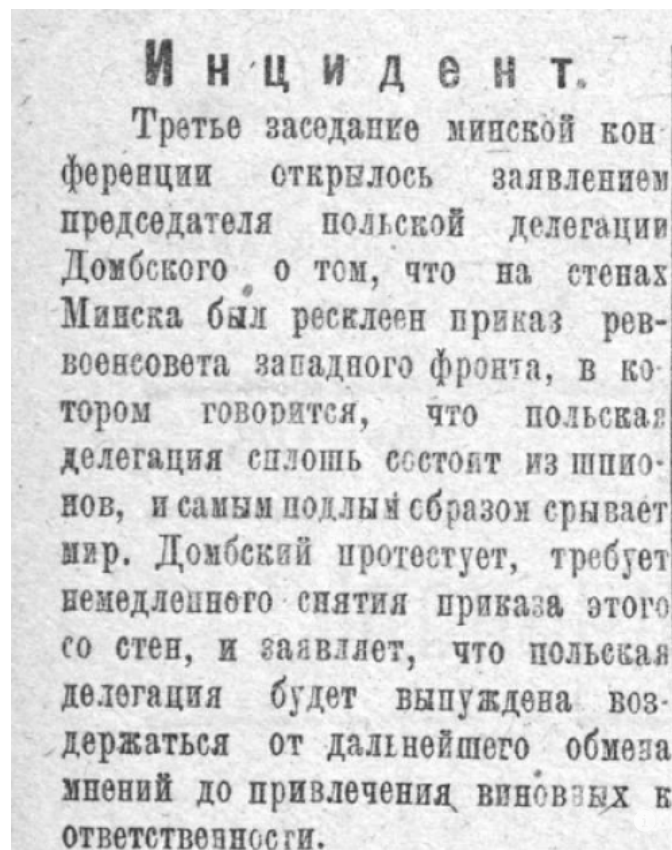
Дмитро Мануїльський

Втім, чільне місце у тому блокноті таки займало вітання галицьким комуністам від Леніна.

Аналізуючи ситуацію липня 1920-го, вже 22 вересня у промові на Всеросійській конференції РКП(б) В.Ленін визнавав: «Отримуючи Східну Галичину, ми дістали базу проти усіх сучасних держав. За таких умов ми ставали сусідами прикарпатської

Русі, яка кипить більше, ніж Німеччина, і є прямим коридором в Угорщину, де вистачить невеликого поштовху, щоб запалала революція». Якби цей мотив став головним, то на запропонованій 11 липня Антантою «лінії Керзона» червоні могли б зупинитися і Східна Галичина справді могла стати радянською. Але Кремль, як визнав Ленін, спробував використати «підйом в нашій армії і перевагу, яка була, щоб допомогти радянзації Польщі», тобто, за великим рахунком, зробив ставку на «світову революцію». Тому у період активного наступу РСЧА вже на польських етнічних землях на українському характері Східної Галичини більшовики воліли не акцентувати увагу.

На розпочаті 17 серпня у Мінську перемовини з Польщею у Кремлі все ж вирішили відправити представника Галревкому Михайла Барана. Щоправда, як зазначав у своїй директиві нарком закордонних справ РСФРР Георгій Чичерін, це був запасний варіант – якщо перемовини розпочнуться по суті, на що більшовики в контрольованому ним Мінську та ще й у мовах розпочатого поляками контрнаступу, вже не особливо й розраховували. У проголошеній же у Мінську декларації більшовицька делегація оголосила про готовність домовлятися про кордон по лінії Керзона з невеликими поступками на користь Польщі. Втім, польська делегація у Мінську таки не затрималася, особливо після того, як побачила оголошення від імені Реввійськради Західного фронту про те, що всі польські перемовники – шпигуни.

Перемовини було вирішено перенести до нейтральної Риги (радянська сторона спочатку пропонувала Естонію) і на час їх скликання (перше засідання відбулося 21 вересня, в день, коли червоні війська остаточно залишили Східну Галичину) про делегацію від Галицької СРР вже не йшлося. Натомість радянська сторона, яка показово демонструвала свою «подвійну сутність» — представництво незалежних радянських Росії та України – заблокувала допущення до перемовин делегації від УНР, військові загони якої відіграли помітну роль у польському контрнаступі.

У підписаному 12 жовтня 1920-го перемир'ї та 18 березня 1921 року мирі між Польщею та радянськими Росією та Україною про ГСРР також не було жодної згадки. Її історія, розпочавшись на рівні проєкту у 1919-му, завершилася 21 вересня 1920-г